

การศึกษาและพัฒนากำหนดบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่ ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ¹

EDUCATION AND DEVELOPMENT OF CONSERVATION AND PROMOTION OF LOCAL ARTS AND CULTURE FOR SOCIAL STUDIES TEACHERS IN ROI ET PROVINCE BY THE METHOD OF ART HISTORY

เกศินี ศรีวงศ์ษา / KESINEE SRIWONGSA*

คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

FACULTY OF EDUCATION AND HUMAN DEVELOPMENT, ROI ET RAJABHAT UNIVERSITY.

Received : July 15, 2025

Revised : March 13, 2026

Accepted : May 5, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษางานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดโดยสังเขปด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ศิลปะ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการกำหนดบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยสังเขป 3) เพื่อพัฒนาแนวทางการกำหนดบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการสอนทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุให้แก่ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยเริ่มจากศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนาม จัดระเบียบข้อมูล และศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายเลือกแบบเจาะจงคือ ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 10 คน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลการเรียนรู้ทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุจากผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เครื่องมือคือแบบสอบถาม ต่อมาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม สรุปผลและนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักฐานงานศิลปกรรมที่ปรากฏในจังหวัดร้อยเอ็ดบ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ สมัยทวารวดี สมัยขอมในดินแดนไทย และสมัยล้านช้าง-ไทย ตามลำดับ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์รักษา 2) แนวทางการกำหนดบำรุงรักษาในเชิงการปกป้องคุ้มครองที่สำคัญคือ การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพราะ ถ้าเกิดการสูญหายก็อาจจะติดตามนำกลับคืนมาได้จากรายละเอียดของข้อมูลต่างๆ ในบัญชีทะเบียน 3) การอบรมเชิงปฏิบัติการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุให้กับผู้สอนสังคมศึกษา พบว่าผู้สอนสังคมศึกษาสามารถเรียนรู้การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบต่อไปได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การกำหนดบำรุง, ศิลปวัฒนธรรม, ผู้สอนสังคมศึกษา, จังหวัดร้อยเอ็ด, ประวัติศาสตร์ศิลปะ

1 งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

* ผู้นิพนธ์หลัก Email : nimsri224@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were threefold: 1) to briefly examine local artworks in Roi Et Province using an art historical research methodology; 2) to briefly investigate approaches to preserving and promoting local art and culture; and 3) to develop guidelines for preserving and promoting local art and culture by training social studies teachers in Roi Et Province in antiquities registration skills. The research methodology began with a review of relevant concepts, theories, literature, and research. This was followed by fieldwork, data organization, and data analysis. Subsequently, a workshop aimed at enhancing skills in registering antiquities and art objects was conducted with a purposively selected target group of ten social studies teachers in Roi Et Province. Data regarding the acquisition of these registration skills were collected from the participants using a questionnaire. Finally, the questionnaire data were analyzed, and the findings were summarized and presented through a descriptive analysis. The research findings revealed the following: 1) The artistic evidence found in Roi Et Province reflects an ancient history spanning from the prehistoric period through consecutive historical eras, including the Dvaravati, Khmer, and Lan Chang-Thai periods, thereby constituting a cultural heritage highly worthy of preservation. 2) A key protective approach to preservation is the registration of antiquities and art objects, as detailed documentation in the registry enables the tracking and recovery of lost items. 3) Regarding the workshop, the participating social studies teachers demonstrated the highest level of overall competency in registering antiquities and art objects, which serves as a sustainable means to preserve and perpetuate local art and culture.

Keywords: Preservation, Art and Culture, Social Studies Teachers, Roi Et Province, Art History

บทนำ

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ที่มีมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเก่าแก่ ดังที่พบงานศิลปกรรมซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย ประมาณ 4,000 - 2,500 ปีมาแล้ว (สุกัญญา เบาเนติ, 2553) มีประเพณีการฝังศพครั้งที่ 2 เป็นลักษณะเฉพาะในพื้นที่แห่งนี้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553) ต่อมาได้พัฒนากำหนดเมืองเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์โดยเริ่มจากวัฒนธรรมทวารวดีเนื่องในพุทธศาสนาที่มีการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553, น. 46 - 48) ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมขอมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ตามจารึกของเจ้าชายจิตรเสนที่ดอนชุมเงิน อำเภอนองฮี (ทศพร ศรีสมาน, 2552, น. 44 - 47) กระทั่งเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สมัยล้านช้างและไทยตามที่พบหลักฐานมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 สืบมาในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มชนดั้งเดิมและกลุ่มชนใหม่เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดประสบกับปัญหาเรื่องของการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังเช่นโบราณวัตถุหลายชิ้นของวัดหลายแห่งเกิดการสูญหาย และไม่สามารถติดตามนำกลับคืนมาได้ เพราะไม่ได้จัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด หากพบโดยทั่วไปในประเทศไทย เอก เช่นเดียวกับปัญหาด้านการอนุรักษ์โบราณสถานในแหล่งต่าง ๆ (พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม และคณะ, 2564) สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของกลไกหรือระบบการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน (ชนิกานต์ ผลเจริญ และคณะ, 2565)

ผู้วิจัยตระหนักถึงสาเหตุที่สำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงเล็งเห็นถึงแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ด้วยการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ เพราะเป็นการจัดทำประวัติ เรื่องราว และรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุไว้เป็นหลักฐาน

หากไม่มีทะเบียนประวัติย่อมขาดคุณค่าความสำคัญในทางวิชาการและทางกฎหมายที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองความปลอดภัย รวมไปถึงการติดตามกลับคืนมาได้ (สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2551, น. 3-4) เมื่อหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ตลอดจนกลุ่มชนในท้องถิ่นสามารถดำเนินการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุของวัดได้เอง ก็จะธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้เอาไว้ได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษางานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดโดยสังเขปด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ศิลปะ และแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยสังเขป แล้วนำองค์ความรู้ที่ได้ไปจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ให้แก่ผู้สอนสังกัดศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อพยายามจะแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาแนวทางในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบยั่งยืน โดยทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมช่วยกันดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศชาติให้คงอยู่สืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษางานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดโดยสังเขปด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ศิลปะ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยสังเขป
3. เพื่อพัฒนาแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการสอนทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุให้แก่ผู้สอนสังกัดศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด

เครื่องมือวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ผสมผสานเข้ากับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จึงเป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้สอนสังกัดศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 10 คน ซึ่งผู้สอนสังกัดศึกษานี้เป็นได้ทั้ง

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาสังคมศึกษามาโดยตรง หรือ ผู้ที่สอนอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือผู้ที่เคยสอนรายวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบบันทึกข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูลที่ใช้ในการสำรวจโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และแบบบันทึกข้อมูลที่ใช้ในการอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ แบบบัญชีเดินท่ง ประกอบด้วยหัวข้อ เลขประจำวัตถุ ชื่อวัตถุ ขนาด ชนิด สมัย/ฝีมือช่าง ประวัติที่มา และแบบทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ประกอบด้วยหัวข้อ รูปภาพ เลขประจำวัตถุ เลขอื่นที่เคยใช้ ชื่อวัตถุ ลักษณะของวัตถุ แบบสมัย อายุ ชนิดของวัตถุ ขนาด สภาพ ประวัติที่มา ที่เก็บ

2.2 แบบสัมภาษณ์ คือ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างได้แก่แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และระดับการศึกษา ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 9 ข้อ เป็นคำถามชนิดให้เลือกตอบ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) แบบลิเคิร์ท สเกล (Likert scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด มีค่าคะแนนเท่ากับ 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดเพื่อสอบถามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ บทความ สื่อสิ่งพิมพ์ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ และอื่น ๆ อันเป็นความรู้เกี่ยวกับงานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด และแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลและแนวทางในการศึกษา

3.2 สืบค้นเก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พร้อมถ่ายภาพโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อนำไปศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

3.3 จัดระเบียบข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทบทวนแนวความคิดของนักวิชาการที่ผ่านมาเกี่ยวกับประเด็นศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อจะใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับหลักฐานต่าง ๆ และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ

3.4 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ให้กับกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 10 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบบันทึกข้อมูลได้แก่ แบบบัญชีเดินทุ่ง และแบบทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งแบบสอบถามความคิดเห็นทั้งก่อนและหลังลงมือปฏิบัติ

3.5 จัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทั้งในส่วนของการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และการตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับถัดไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกวิเคราะห์งานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ศิลปะ โดยวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรม เพื่อจัดแบ่งออกตามยุคสมัยที่สร้าง และจัดหมวดหมู่ตามประเภทของงานศิลปกรรม ส่วนที่สองวิเคราะห์แนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงการดำเนินงานที่ผ่านมา ซึ่งจะส่งผลต่อการเรียบเรียงข้อมูลให้เป็นระบบและสะดวกต่อการนำไปใช้เรียบเรียงข้อมูลประกอบการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ

4.2 ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบัญชีเดินทุ่ง และแบบทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมไปถึงแบบสอบถามความคิดเห็น เพื่อตรวจสอบการเรียนรู้ของผู้สอนสังคมศึกษาในการอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ซึ่งมีวิธีแปลผลใช้เกณฑ์สัมบูรณ์ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560, น. 121) ดังนี้

- 4.51 - 5.00 หมายถึง การเรียนรู้มากที่สุด
- 3.51 - 4.50 หมายถึง การเรียนรู้มาก
- 2.51 - 3.50 หมายถึง การเรียนรู้ปานกลาง
- 1.51 - 2.50 หมายถึง การเรียนรู้น้อย
- 0 - 1.50 หมายถึง การเรียนรู้ที่น้อยที่สุด

4.3 สรุปผลและนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาและพัฒนาการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ จึงนำเสนอผลการศึกษิตามกรอบของยุคสมัย ดังนี้

1. งานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดโดยสังเขป

งานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดปรากฏหลักฐานนับตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสมัยทวารวดี สมัยขอมในดินแดนไทย (ลพบุรี) และสมัยล้านช้าง - ไทย ส่งผลให้มีการสั่งสมมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้

1.1 งานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ด

จากการศึกษางานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด พบแหล่งโบราณคดีอยู่ในบริเวณเนินดินเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำชี ลำน้ำเสียว และลำน้ำพลพลา ซึ่งอยู่ทางตอนกลางและตอนล่างของจังหวัด (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 23) ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายราว 4,000 - 2,500 ปีมาแล้ว (สุกัญญา เบาเนิด, 2553) เป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ และมีการพัฒนาทางด้านพิธีกรรมการฝังศพ

ตัวอย่างหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น ภาชนะดินเผา (ภาพที่ 1) ใส่กระดูกในการฝังศพครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการนำเอากระดูกจากการฝังศพครั้งแรกที่มีทั้งการฝังแบบวางบนพื้นและใส่ในภาชนะ มาบรรจุไว้ในภาชนะแล้วฝังอีกครั้ง ส่วนผสมของเนื้อภาชนะดินเผาพบแคลเซียม บ่งบอกถึงการทำนาข้าว และพบสิ่งของอุทิศ เช่น กำไลดินเผา ต่างหูดินเผา เบ็ดตกปลาที่ทำจากกระดูก ขวานหินขัด กำไลสำริด และกระดิ่งสำริด (ภาพที่ 2) แสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางสังคม ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ และการเยียวความเศร้าโศกของคนเป็น สะท้อนคิดตามนัยว่า

ความตายไม่ใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต (สำนักโบราณคดีและ
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ,
2541, น. 24 ; สุกัญญา เบาเนต, 2553)

ภาพที่ 1 ภาชนะดินเผาแบบทุ่งกุลาร

ที่มา : Museum Thailand. (2567). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด.
<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

ภาพที่ 2 กระดิ่งสำริด

ที่มา : Museum Thailand. (2567). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด.
<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

อีกทั้งยังพบแหล่งทำเกลือจากน้ำเค็มใต้ผิวดินและ
ชุมชนถลุงเหล็กในพื้นที่ทุ่งกุลาร แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ
ของทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของเกลือและเหล็ก มีคุณค่า
สำหรับกลุ่มชนในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อาจสื่อไปถึง
การติดต่อค้าขายระหว่างกลุ่มชนโบราณภายในกับภายนอก
ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์ และมีการพัฒนา
พิธีกรรมการฝังศพจนกลายมาเป็นประเพณีการฝังศพครั้งที่
2 อันเป็นลักษณะเฉพาะในพื้นที่แห่งนี้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ,
2553) สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางด้านศิลป
วัฒนธรรมมาตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบมา

1.2 งานศิลปกรรมสมัยทวารวดีในจังหวัด ร้อยเอ็ด

เมื่อเมืองโบราณแถบลุ่มแม่น้ำชีในจังหวัดร้อยเอ็ด
รับเอากระแสวัฒนธรรมทวารวดีที่มีความเชื่อเนื่องใน
พุทธศาสนาจากทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามา ก็ได้พัฒนา
บ้านเมืองเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 15
ส่งผลให้มีการพัฒนาศิลปวิทยาการในด้านต่าง ๆ แบบผสม
ผสานกับกระแสวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาในพื้นที่แห่งนี้
กล่าวคือ เมืองโบราณในสมัยทวารวดีมีแผนผังที่ไม่เป็น
รูปทรงเรขาคณิต ตัวเมืองด้านหนึ่งมักตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ มี
กำแพงเมืองเป็นคูน้ำคันดินล้อมรอบเพียงชั้นเดียว เพื่อ
ป้องกันอุทกภัยและข้าศึก รวมทั้งการสาธารณสุขโรค
(ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547, น. 75) ตัวอย่างหลักฐานสำคัญ
ของเมืองโบราณในจังหวัดร้อยเอ็ดอยู่บริเวณอำเภอเมือง
ร้อยเอ็ด มีการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12
ปรากฏคูน้ำคันดินล้อมรอบเป็นกำแพงเมืองรูปสี่เหลี่ยมด้าน
ไม่เท่า (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553)

งานสถาปัตยกรรมในสมัยทวารวดีที่พบหลักฐาน
ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เช่น เจดีย์เมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตร
พิมาน ก่อด้วยอิฐสอดินในแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีมุขยื่น
ออกมาทั้ง 4 ด้าน สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 13
(สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร
กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 41)

งานประติมากรรมในสมัยทวารวดีที่พบหลักฐาน
ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เช่น พระพุทธรูปสำริด แสดงปาง
ประทานอภัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 พระพุทธรูปสำริด
แสดงปางประทานธรรม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 - 15
(ภาพที่ 3) และพระพิมพ์ดินเผาพระพุทธรูปนาคปรก
จากเมืองโบราณบ้านเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ อายุราว

พุทธศตวรรษที่ 15 (ภาพที่ 4) (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 35, 37) ที่สำคัญพบใบเสมาในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีการกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 14 - 15 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547,

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปสำริด ปางประทานธรรม
ที่มา : Museum Thailand. (2567). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด.
<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

ภาพที่ 4 พระพุทธรูปปูนาคปรก ปางสมาธิ
ที่มา : Museum Thailand. (2567). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด.
<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

น. 240 - 241) คงใช้งานเกี่ยวกับการเป็นนิมิตรเขตพันธสีมาของสงฆ์ หรือการสร้างสมบุญกุศล (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2561, น. 110 - 205) เช่น ใบเสมาที่วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด นอกจากนี้พบแม่พิมพ์เครื่องประดับ อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 ทำจากหินทราย (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 40) อาจบ่งบอกถึงการติดต่อกับโลกภายนอกที่มีรูปแบบของเครื่องประดับใกล้เคียงกัน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2547, น. 276)

1.3 งานศิลปกรรมสมัยขอมในดินแดนไทย (ลพบุรี) ในจังหวัดร้อยเอ็ด

วัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณที่ปรากฏในจังหวัดร้อยเอ็ดอยู่ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดีนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 - 18 ส่วนจะมีอิทธิพลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับพระราชอำนาจของกษัตริย์ขอมในสมัยนั้น ๆ โดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บ่งชี้ถึงกระแสวัฒนธรรมขอมเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้อย่างมากช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 - 18 จึงอนุมานได้ว่าในห้วงเวลาดังกล่าววัฒนธรรมทวารวดีเริ่มเสื่อมลง กล่าวคือ

งานสถาปัตยกรรม เป็นเครื่องยืนยันว่าวัฒนธรรมขอมโบราณแพร่เข้ามาในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนครหรือสมัยเจนละ ราวพุทธศตวรรษที่ 12 โดยพบปราสาทประธานสร้างด้วยหินทรายที่ดอนชุมเงิน อำเภอหนองฮี สภาพปรักหักพังจึงไม่ทราบรูปแบบดั้งเดิม ด้านหน้าปราสาทมีบ่อน้ำสี่เหลี่ยมและอาคารประดิษฐานโคนนทิ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และ ศานติ ภักดีคำ, 2557, น. 169 - 170) จึงกำหนดอายุตามจารึกดอนชุมเงินเป็นอักษรปัลลวะ กล่าวถึงเจ้าชายจิตรเสนทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ดังที่พระองค์ทรงโปรดให้สร้างรูปพระโค เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระศิวะ (ทศพร ศรีสมาน, 2552, น. 44 - 47) และพบชิ้นส่วนของทับหลังศิลปะขอมแบบไพร่เกษมในอำเภอสุวรรณภูมิ กำหนดอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 42)

ศาสนสถานในวัฒนธรรมขอมที่พบบริเวณจังหวัดร้อยเอ็ดล้วนสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ พระธาตุบ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 15 ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 พบหลักฐานเป็นปราสาทขนาดใหญ่คือ กู่พระโกนา อำเภอ

สุวรรณภูมิ และกุกาสิงห์ อำเภอกะเทวีชัย แต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 พบปราสาทขนาดเล็กคือ คูอารมหรือคูอารัมย์ อำเภอสวรรณภูมิ กู่เมืองบัวและกู่บ้านกระโดน อำเภอกะเทวีชัย สืบมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 พบหลักฐานความนิยมสร้างปราสาทประธานขนาดเล็กด้วย

ภาพที่ 5 กระดิ่งสำริด อำเภอกะเทวีชัย

ที่มา : Museum Thailand. (2567). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด.

<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

ภาพที่ 6 แม่พิมพ์พระพิมพ์สำริด อำเภอรวิชัย

ที่มา : Museum Thailand. (2567). พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด.

<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

ศิลาแลง เรียกว่า “อโรคยาศาล” ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างขึ้นในเขตปกครองของพระองค์ ได้แก่ กูโพนระฆัง อำเภอกะเทวีชัย กู่คันหนาม อำเภอโพนทราย ปราศรัย อำเภอรวิชัย และปราสาทหินกอง อำเภอสวรรณภูมิ บ่งชี้ให้เห็นถึงเส้นทางคมนาคมรวมไปถึงเส้นทางการค้า (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553, น. 62 - 64)

งานประติมากรรม ในกระแสวิวัฒนาการของศิลปะที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด เช่น เekomุขลึงค์จากพระธาตุบ่อพันขัน อำเภอสวรรณภูมิ กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ชุดหินบดพบในเขตอำเภอกะเทวีชัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 กระดิ่งสำริดพบในเขตอำเภอกะเทวีชัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 (ภาพที่ 5) แม่พิมพ์พระพิมพ์สำริดพบในเขตอำเภอรวิชัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 (ภาพที่ 6) (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541)

ทั้งนี้ทั้งนั้น น่าสนใจว่ากระแสวิวัฒนาการในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดหนาแน่นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 - 18 โดยเฉพาะในแถบพื้นที่ตอนล่างของจังหวัด ส่วนพื้นที่ตอนกลางพบเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ภายใต้พระราชอำนาจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งพระองค์ทรงนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน จึงเกิดการผสมผสานทางศิลปวัฒนธรรมได้โดยง่าย เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีรากฐานวัฒนธรรมทวารวดีที่นับถือพุทธศาสนาอยู่ก่อนแล้ว

1.4 งานศิลปกรรมสมัยล้านช้าง-ไทยในจังหวัดร้อยเอ็ด

เมื่อวัฒนธรรมขอมเสื่อมคลายไปจากพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยอำนาจของกษัตริย์ลดน้อยถอยลง และการนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามาแทนที่นิกายมหายาน รวมไปถึงการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้าในมิติใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรมตามกระแสนิยมของกลุ่มชนใหม่ซึ่งก็คือกลุ่มชนไทย - ลาวในวัฒนธรรมล้านช้างที่เข้ามาในดินแดนแห่งนี้

งานสถาปัตยกรรมในกระแสวิวัฒนาการล้านช้าง-ไทย ส่วนใหญ่ปรากฏหลักฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ราวพุทธศตวรรษที่ 23 สืบมา พบทั้งพระธาตุหรือเจดีย์ และสิมหรืออุโบสถ โดยแรกเริ่มมีรูปแบบศิลปะล้านช้าง แล้วผสมผสานเข้ากับศิลปะไทย และศิลปะท้องถิ่น สัมพันธ์กับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนชาวล้านช้างที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้ง

หลักแหล่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวคือ พระธาตุในวัฒนธรรมล้านช้างมักนิยมสร้างองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมด้วย บัวเหลี่ยม ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างที่ปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091 - 2114) แห่งอาณาจักรล้านช้าง (เกศินี ศรีวงศ์ษา, 2552, น. 239) พระธาตุมีอยู่ 2 ประเภท คือ 1) พระธาตุทรงบัวเหลี่ยม มีส่วนฐานเป็นฐานบัวหรือฐานเขียนซ้อนลดหลั่นกัน ลักษณะเป็นฐานแบบเตี้ย รองรับบัวเหลี่ยมที่อยู่ตำแหน่งขององค์ระฆังในผังสี่เหลี่ยมที่มีส่วนล่างคอดเข้าแล้วป่องออก ส่วนกลางสอบขึ้นไปในลักษณะทรงกรวย ส่วนบนคอดเข้า ส่วนยอดเป็นชุตฐานบัวรองรับยอดบัวเหลี่ยมและปลียอด เช่น พระธาตุวัดธาตุนาใหญ่ อำเภอสหัสขันธ์ สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 และพระธาตุวัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด มีการกำหนดอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 68) 2) พระธาตุทรงปราสาท ยอด เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์การสร้างจำลองแบบพระธาตุพนม ลักษณะโดยรวมประกอบด้วยส่วนฐานเตี้ยพบทั้งชุตฐานบัว ฐานเขียน และฐานบัวคว่ำ รองรับส่วนกลางเป็นเรือนธาตุที่ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 2-3 ชั้น และส่วนยอดเป็นบัวเหลี่ยมในผังสี่เหลี่ยม นิยมสร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา เช่น พระธาตุอุบลเมือง อำเภอโพนทอง สร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2460-2474 พระธาตุสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด สร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2463-2465 พระธาตุวัดโพธิ์เจติยาราม (เหล่าฮก) อำเภอเมืองสรวง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2464-2470 พระธาตุวัดใหญ่ศรีมหาธาตุ อำเภอเชียงขวัญ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2465-2474 พระธาตุวัดเกาะแก้วเจติยาราม อำเภอเสลภูมิ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2477 พระธาตุวัดกลาง (องค์เดิม) อำเภอสหัสขันธ์ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2475-2482 (เกศินี ศรีวงศ์ษา, 2562, น. 202-204)

สิ่งในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดปรากฏทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มีขนาดเล็กเพราะสร้างขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน บางแห่งเคยเป็นสิมแบบโปร่งแล้วบูรณะให้เป็นสิมแบบทึบ ที่สำคัญสิมกลายเป็นศาสนสถานประธานของวัดพบหลักฐานเก่าแก่มากตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 ในวัฒนธรรมล้านช้างสืบทอด ตัวอย่างของสิมที่ขนาดใหญ่ ได้แก่ สิมวัด กลางเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด สร้างขึ้นในสมัย

พระยาขัติยวงศา (ท้าวหนต) ครั่งดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองร้อยเอ็ด (พ.ศ. 2318-2326) (เดิม วิชาญพจนกิจ, 2546, น. 157) ส่วนสิมที่ขนาดเล็ก เช่น สิมวัดประตูลี้ อำเภอธวัชบุรี พบจารึกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2461 และสิมวัดพัทธสีมา มังคลาราม (วัดเปลือยใหญ่) อำเภอสหัสขันธ์ พบจารึกสร้างเมื่อ พ.ศ. 2471 - 2475 (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด, 2543, น. 113)

งานประติมากรรมในวัฒนธรรมล้านช้าง - ไทย
ปรากฏหลักฐานเป็นจำนวนมาก พระพุทธรูปที่พบในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 สืบมา โดยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ลักษณะทั่วไปของพระพุทธรูปในกระแสนี้คือ พระพักตร์เหลี่ยม เม็ดพระศกขนาดเล็กปลายแหลม พระนาสิกงุ้ม พระกรรมไค้งอน พระรัศมีเป็นแถบทำลวดลายประดิษฐ์ องค์พระไม่สมส่วน (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2557, น. 179-183) เช่น พระพุทธรูปมิ่งเมือง วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด (ภาพที่ 7) เป็นพระพุทธรูปสำริด พบจารึกอักษรธรรมที่ส่วนฐานระบุปีสร้างใน พ.ศ. 2367 (Tonporkung, 2563) และในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมา นิยมวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ปูน และไม้ (ภาพที่ 8) พระพุทธรูปจึงมีลักษณะไม่เป็นแบบแผน เพราะมีความเป็นพื้นบ้านตามฝีมือช่างท้องถิ่น

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปมิ่งเมือง วัดกลางมิ่งเมือง ร้อยเอ็ด
ที่มา : Tonporkung. (2563). พระพุทธรูปมิ่งเมืองมงคล พระพุทธรูปประจำจังหวัดร้อยเอ็ด.

ภาพที่ 8 พระพุทธรูปไม้ วัดป่าสักดาราม อำเภอสลภูมิ
ที่มา : เกศินี ศรีวงศ์ษา, (2567).

งานจิตรกรรมที่พบหลักฐานในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีอายุอยู่ในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25 ลงมา ได้รับอิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์ เพราะการวาดภาพมีแบบแผนแลดูเป็นฝีมือช่างชั้นครู โดยเฉพาะการวาดภาพตัวพระ - ตัวนางแบบนาฏลักษณะและปราสาทราชวังตามแบบอย่างงานช่างแบบไทยประเพณี ส่วนสีและเทคนิคการวาดมีการร่างภาพ แล้วระบายสีตามรูปร่างของสิ่งต่างๆ ด้วยสีคราม (สีน้ำเงิน) เขียว น้ำตาล เหลือง แดง ขาว และตัดเส้นด้วยสีดำ อีกทั้งสร้างบรรยากาศด้วยการลงพื้นสีอ่อนๆ เช่น สีคราม สีเหลืองอมน้ำตาล และบางแห่งก็ใช้สีของพื้นผนังที่เป็นสีขาวนวล ส่วนเรื่องราวที่นิยมนำมาวาดได้แก่ พุทธประวัติ เวสสันดรชาดก และสังข์สินไชย นิยมวาดภาพถ่ายทอดเรื่องราวโดยยึดเอาสถานที่เป็นหลัก อาจได้รับอิทธิพลส่งผ่านมาจากพระภิกษุสงฆ์ที่ชำนาญด้านงานช่างในวัดทางจังหวัดอุบลราชธานี อันเป็นแหล่งสถานศึกษาทางงานช่างที่สำคัญในยุคสมัยนั้น ตัวอย่างเช่น จิตรกรรมฝาผนัง สิมวัดบ้านประตูชัย อำเภอรวิชัย พบจารึกอักษรขอมและอักษรไทยน้อยเหนือขอบประตูระบุดายุสมัยการวาดภาพในปี พ.ศ. 2464 โดยนายสี สมุด และอาจารย์ชาหอม ต่อมาพบจิตรกรรมฝาผนัง สิมวัดพัทธสีมามังคลาราม (วัดเปลือยใหญ่) อำเภอสวรรณภูมิ พบจารึกระบุดีสร้างสิมเมื่อ พ.ศ. 2471 - 2475 (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด, 2543, น. 113) ส่วนจิตรกรรมฝาผนัง สิมวัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยวัดขึ้นใหม่ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2484 ฝีมือช่างพื้นบ้านคือ นายคำหมา แสงงาม และบุตรชาย (บุญมี คำบุศย์, 2543, น. 9 - 11) ทั้งนี้ นายคำหมา แสงงาม เคยบรรพชาเป็นสามเณรศึกษาเรียนรู้ทางด้านพระธรรมวินัยและงานช่างศิลป์ในวัดที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉพาะจากพระครูวิโรจน์รัตนโนบล ณ วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 133 - 134) นอกจากนี้ยังพบจิตรกรรมบนผืนผ้า เช่น ผ้าผะเหวดโบราณของวัดป่าสักดาราม อำเภอสลภูมิ เป็นการวาดภาพเรื่องพระเวสสันดรชาดกลงบนผืนผ้าขาว กำหนดอายุอยู่ในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 25 (เกศินี ศรีวงศ์ษา, 2567)

จากตัวอย่างหลักฐานงานศิลปกรรมในข้างต้นอาจกล่าวสรุปได้ว่า จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่และหลากหลาย นับตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบมาในสมัยประวัติศาสตร์ ถือเป็นเครื่องยืนยันถึงการอยู่อาศัยของกลุ่มชนในพื้นที่แห่งนี้ในทุกยุคสมัยจวบจนถึงปัจจุบัน ปรากฏทั้งศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดมาและจางหายไป ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาหาแนวทางในการทำนุบำรุงมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้เอาไว้ เพื่อให้สูญหายหรือถูกกลืนเลือนไปจากท้องถิ่นของประเทศไทย

2. แนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยสังเขป

ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ได้มอบอำนาจให้กับกรมศิลปากรดำเนินการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทย จึงมีแนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ 1) การปกป้องอนุรักษ์ คือ กระบวนการในการทะนุถนอมบำรุงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ เพื่อไม่ให้สูญเสียเอกลักษณ์และรูปแบบของเผ่าพันธุ์ 2) การสืบทอด คือ กระบวนการศึกษาและใช้รูปแบบในการดำรงชีวิตและประเพณีปฏิบัติวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ของท้องถิ่นหรือชนชาติ 3) การสร้างสรรค์ - พัฒนา คือ กระบวนการสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมแต่ละสาขา แต่จะต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์สำคัญ (นิคม มุสิกคามะ, 2542, น. 20)

นอกจากนี้กรมศิลปากรมีแนวทางการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรม 6 ขั้นตอนในการดำเนินงานให้กับองค์กรท้องถิ่น คือ 1) ศึกษาค้นคว้าวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ชัดเจน จัดทำบัญชีมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ จัดทำเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และจัดทำเอกสารภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของท้องถิ่น 2) จัดทำเอกสารการประชาสัมพันธ์ พิมพ์เผยแพร่ความรู้ด้วยประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น 3) การปกป้องคุ้มครอง คือ การจัดทำบัญชีสิ่งของที่ควรอนุรักษ์ และการทำนุบำรุงรักษาอย่างเป็นระบบ ได้แก่ กระบวนการป้องกัน กระบวนการอนุรักษ์ และกระบวนการบูรณะปฏิสังขรณ์ พื้นฟู 4) การสืบทอดทางวัฒนธรรม คือ การบรรจุเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นลงในหลักสูตรการเรียนการสอนแบบบังคับเป็นการปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัยผ่านทางโรงเรียนและสื่อมวลชนสาขาต่าง ๆ และสถาบันครอบครัว บิดามารดาควรประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่บุตรหลานจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต 5) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์โดยพยายามรักษาเอกลักษณ์ของตนเอาไว้ 6) การพัฒนาองค์กรในท้องถิ่นจะต้องพัฒนารักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ทันสมัยและก้าวหน้าอยู่เสมอ มิเช่นนั้นก็จะถูกวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาแทนที่แล้วสูญสิ้นวัฒนธรรมท้องถิ่นไปในที่สุด (นิคม มูลิกะคามะ, 2542)

กรมศิลปากรตระหนักถึงปัญหาในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะการทำนุบำรุงรักษาอย่างไม่เคยจัดทำเป็นระบบ แนวทางในการกระจายอำนาจไปยังองค์กรท้องถิ่นยังไม่มี ความชัดเจน ที่สำคัญคือไม่มีการฝึกอบรมบุคลากรในเรื่องนี้อย่างเป็นระบบ จึงจำเป็นต้องเร่งรัดให้จัดทำวิธีในการดำเนินงาน 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1) จัดทำเอกสารคู่มือเทคนิค วิธีการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 2) ปรับปรุงกฎหมายและแนวปฏิบัติในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและของชาติ โดยการแก้ไขพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 3) จัดทำคู่มือในการฝึกอบรมบุคลากรขององค์กรท้องถิ่น (นิคม มูลิกะคามะ, 2542)

อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานของกรมศิลปากรที่ผ่านมาได้ประสบปัญหาหลายด้าน เป็นต้นว่า โบราณสถานส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้อยู่ในการดูแลของภาครัฐคือ กรมศิลปากร มีการดำเนินงานแบบจำกัดเฉพาะ

โบราณสถานขนาดใหญ่และเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ส่วนโบราณสถานขนาดเล็กในวัดที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลกลับถูกละเลยจนเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา แสดงให้เห็นว่ากรมศิลปากรดำเนินงานได้ไม่เต็มที่และไม่ทั่วถึง (พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม และคณะ, 2564) อีกทั้งเกิดความขัดแย้งระหว่างกรมศิลปากรกับหน่วยงานราชการ เช่น เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยาในเรื่องผลประโยชน์จากการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลก และสถานศึกษาในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในเรื่องการสร้างอาคารสูง ส่วนกรมศิลปากรกับหน่วยงานภาคเอกชน เช่น วังช้างอยุธยาแลเพนียดในเรื่องการไม่ให้เช่าพื้นที่ และวัดภูเขาทองในเรื่องการให้ย้ายศาลาการเปรียญ เนื่องจากตั้งทับแนวระเบียงคดและกรมศิลปากรกับภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มผู้ที่ต้องโยกย้ายออกจากเขตโบราณสถาน และกลุ่มผู้ค้าบริเวณหลังวิหารมณฑลพิตร (ชนิกานต์ ผลเจริญ และคณะ, 2565)

ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการสอนทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ เพราะเป็นวิถีทางหนึ่งของการทำนุบำรุงรักษาในส่วนของการปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม (นิคม มูลิกะคามะ, 2542, น. 34) เมื่อเกิดการสูญหายก็อาจติดตามนำกลับคืนมาได้จากรายละเอียดของข้อมูลในบัญชีทะเบียน และเลือกกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สอนสังคมศึกษา เพราะมีความรอบรู้ที่จะสามารถดำเนินงานทางด้านนี้ได้ ที่สำคัญคือเพื่อให้มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบยั่งยืน

3. การพัฒนาแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการสอนทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุให้แก่ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุให้แก่ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 10 คน ณ วัดป่าสักดาราภิรมย์ จังหวัดร้อยเอ็ด (ภาพที่ 9) พร้อมทั้งเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จากผลวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 9 การอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ
ที่มา : เกศินี ศรีวงศ์ษา, (2567).

3.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบัญชีเดินทุ่ง และแบบทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ

ผู้สอนสังกัดศึกษาสามารถบันทึกข้อมูลของโบราณวัตถุและศิลปวัตถุในแบบบัญชีเดินทุ่งคิดเป็นร้อยละ 100 และสามารถบันทึกข้อมูลของโบราณวัตถุและศิลปวัตถุในแบบทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ คิดเป็นร้อยละ 100

3.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ

3.2.1 ข้อมูลทั่วไป พบว่าผู้สอนสังกัดศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 70 ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 41 - 50 ปี ร้อยละ 60 ประกอบอาชีพข้าราชการครูและมีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสังคมศึกษาร้อยละ 10 สาขาวิชาอื่นๆ ที่เคยสอนรายวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมร้อยละ 90 ทั้งหมดไม่เคยมีประสบการณ์อบรมการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ

3.2.2 ผู้สอนสังกัดศึกษามีความคิดเห็นต่อการเรียนรู้การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุก่อนเข้าร่วม

โครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อผู้สอนสังกัดศึกษาเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการแล้วมีความคิดเห็นต่อการเรียนรู้การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุหลังเข้าร่วมโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ครั้นพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ฉันคิดว่าการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุเป็นแนวทางหนึ่งในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น รองลงมาได้แก่ ฉันสามารถนำองค์ความรู้นี้ไปใช้ประโยชน์ในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และฉันสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้นี้ให้กับบุคคลอื่นได้ (ตารางที่ 1) อีกทั้งมีข้อเสนอแนะให้จัดโครงการเช่นนี้ต่อไป

ฉะนั้น อาจกล่าวสรุปได้ว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบัญชีเดินทุ่ง แบบทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าอบรมเชิงปฏิบัติการแสดงให้เห็นถึงผู้สอนสังกัดศึกษาสามารถเรียนรู้การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 1 ผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้สอนสังคมศึกษาต่อการเรียนรู้การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุก่อนและหลังเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ก่อนเข้าร่วมโครงการ			
1. ฉันมีความรู้ในเรื่องงานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด	2.50	0.34	น้อย
2. ฉันทราบแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	2.50	0.34	น้อย
3. ฉันคิดว่าการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุเป็นแนวทางหนึ่งในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.00	0.36	มาก
โดยรวม	3.00	0.34	ปานกลาง
หลังเข้าร่วมโครงการ			
4. ฉันมีความรู้ในเรื่องงานศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดมากขึ้น	4.50	0.16	มาก
5. ฉันทราบแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น	4.60	0.16	มากที่สุด
6. ฉันคิดว่าการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุเป็นแนวทางหนึ่งในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	5.00	0.00	มากที่สุด
7. ฉันสามารถจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุได้	4.50	0.16	มาก
8. ฉันสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.70	0.15	มากที่สุด
9. ฉันสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลอื่นได้	4.70	0.15	มากที่สุด
โดยรวม	4.66	0.13	มากที่สุด

ที่มา : เกศินี ศรีวงศ์ษา, (2568).

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาและพัฒนากาทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ” สามารถสรุปและอภิปรายผลได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่และหลากหลาย ดังที่ปรากฏงานศิลปกรรมอันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์นับตั้งแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบมา โดยพบแหล่งโบราณคดีหลายแห่งกระจายอยู่ในบริเวณจังหวัดร้อยเอ็ด โดยเฉพาะหนาแน่นในแถบพื้นที่ทุ่งกุลาร แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการอยู่อาศัยของกลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่แห่งนี้ นั่นก็คือ

เกลือและเหล็ก แล้วมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์ได้พัฒนาจากชุมชนกลายเป็นเมือง โดยทางตอนกลางของจังหวัดพบหลักฐานงานศิลปกรรมเนื่องในกระแสดนธรรมทางพุทธศาสนาสมัยทวารวดี ส่วนทางตอนใต้ของจังหวัดพบหลักฐานงานศิลปกรรมเนื่องในกระแสดนธรรมทางศาสนาพราหมณ์สมัยเจนละสืบมาสมัยขอมในดินแดนไทย (ลพบุรี) ต่อมากระแสดนธรรมทางพุทธศาสนาสมัยล้านช้างเข้ามาแทนที่ในพื้นที่แห่งนี้ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ความเป็นไทย สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนแห่งนี้ และได้นำพาเอาศิลปวิทยาการต่าง ๆ เข้ามาด้วย ส่งผลให้มีการสั่งสมมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้นับตั้งแต่อดีตสืบมาจวบจนถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาวิจัยในข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาพัฒนาการทางสังคมในหนังสือเรื่อง “เมืองร้อยเอ็ด” (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, 2541, น. 21 - 74) ที่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมืองร้อยเอ็ดพร้อมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงการสร้างความเป็นไทย ทว่ามีความแตกต่างออกไปในเรื่องของการนำเสนอข้อมูล ซึ่งในหนังสือเรื่องเมืองร้อยเอ็ดได้แบ่งงานศิลปกรรมในแต่ละยุคสมัยออกเป็นแต่ละเขตอำเภอของจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งงานศิลปกรรมในแต่ละยุคสมัยออกเป็นประเภทคือ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม และมีการเพิ่มเติมองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับงานศิลปกรรมที่พบในจังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาวิจัยสอดคล้องกับการศึกษาประวัติความเป็นมาของเมืองร้อยเอ็ดจากหนังสือเรื่อง “ร้อยเอ็ด มาจากไหน?” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2553) อย่างไรก็ดี ในบางแง่มุมก็คิดเห็นต่างออกไป กล่าวคือ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13 พบหลักฐานเนื่องในศาสนาพุทธของวัฒนธรรมทวารวดีเผยแพร่เข้ามาในเมืองโบราณแถบพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ขณะเดียวกันก็พบหลักฐานเนื่องในศาสนาพราหมณ์ของวัฒนธรรมขอม สุจิตต์ วงษ์เทศ (2553, น. 42 - 43) จึงสันนิษฐานว่าศาสนาพราหมณ์เป็นที่เคารพนับถือของชนชั้นสูง ส่วนศาสนาพุทธเป็นที่เคารพนับถือของสามัญชน และความเชื่อเรื่องผีผสมผสานอยู่ทั้งสองกลุ่มชน ทว่าผู้วิจัยคิดเห็นว่าเมืองโบราณแต่ละแห่งมีการรับเอาศาสนาที่แตกต่างกันออกไป โดยเมืองโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัดร้อยเอ็ดมีการรับเอาศาสนาพุทธในวัฒนธรรมทวารวดี และเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ทางตอนล่างของจังหวัดมีการรับเอาศาสนาพราหมณ์ในวัฒนธรรมขอม เมื่อกลุ่มชนโบราณทั้งสองพื้นที่รับเอาศาสนาเข้ามาในดินแดนของตนแล้วก็นำไปผสมผสานเข้ากับความเชื่อดั้งเดิม

2. แนวทางในการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมีหลากหลายแนวทาง และต้องอยู่ภายใต้การดูแลจากกรมศิลปากร ทั้งนี้แนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจคือ การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นการปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมในขั้นต้น และอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบยั่งยืน เพราะทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมได้

ผลการศึกษาวิจัยในข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “แนวทางการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบ.ต.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบ.จ.) เทศบาล (ทศ) เขตปกครองพิเศษ” ของ นิคม มุสิกะคามะ (2542) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชนิกันต์ ผลเจริญ และคณะ (2565) ในประเด็นที่กรมศิลปากรเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องการอนุรักษ์ อันมีพระราชบัญญัติฯ บังคับใช้ และการมองต่างมุมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนกลุ่มชนในท้องถิ่น ทำให้มีเป้าหมายที่แตกต่างกัน นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเอง และหน่วยงานภาครัฐกับภาคเอกชนรวมไปถึงกลุ่มชนในท้องถิ่น

3. การพัฒนาแนวทางการทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างทักษะจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุให้แก่ผู้สอนสังคมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลปรากฏว่าการเรียนรู้ของผู้สอนสังคมศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้สอนสังคมศึกษาสามารถดำเนินการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุได้ และสามารถสะท้อนผลการเรียนรู้ได้ ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด และโรงเรียนท่าม่วงวิทยาคม รวมไปถึงพระภิกษุสงฆ์ที่วัดป่าสักดาราและกลุ่มชนในท้องถิ่นบ้านท่าม่วง จึงเป็นการสร้างเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยในข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของ พัชรพร วรจักร และคณะ (2560) ในมุมมองที่สถาบันการศึกษามีรูปแบบการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมชุมชนที่ดี ดังที่การบริหารมีแผนการพัฒนาด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมสอดคล้องกับแผนแม่บทของสถาบันอุดมศึกษาในระดับมากที่สุด ภาพรวมของรูปแบบการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมชุมชนของสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหมาะสมมากที่สุด ความเป็นไปได้มากที่สุด และความเป็นประโยชน์มากที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหานิพนธ์ เกินสกุล (2560) ในมุมมองที่เจ้าอาวาสมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลรักษา การให้ความรู้ และการร่วมมือในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของวัด พร้อมทั้งให้

ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการทำบำรุงและสงวน
รักษาโบราณสถาน

2. ควรสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนใน
ชุมชน ด้วยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “การจัดทำทะเบียน
โบราณวัตถุศิลปวัตถุ” ในสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการจัดทำ
ทะเบียนโบราณวัตถุศิลปวัตถุในชุมชน โดยร่วมมือผ่าน
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- เกศินี ศรีวงศ์ษา. (2552). *เจดีย์ทรงปราสาทยอดในศิลปะล้านช้าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย : กรณีศึกษา
กลุ่มพระธาตุบังพวน* [ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เกศินี ศรีวงศ์ษา. (2562). *การศึกษาความสำคัญของพระธาตุพนมผ่านการจัดรูปแบบ* [ปริญญานิพนธ์ปริญญาดุขบัณฑิต].
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เกศินี ศรีวงศ์ษา. (2567). การกำหนดอายุผ้าผะเหวดโบราณวัดป่าสักดาราม จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารดำรงวิชาการ*, 23(2),
101-127. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/274177/178705>
- ชนิกานต์ ผลเจริญ, รุ่งภา ยรรยงเกษมสุข และ สกฤติ อีสริยานนท์. (2565). เศรษฐศาสตร์การเมืองของมรดกโลกใน
ประเทศไทย: ศึกษาเปรียบเทียบกรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
และ เมืองบริวาร. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 11(1), 17-35. [https://so04.tci-thaijo.org/index.php/
NBJ/article/view/257841](https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/257841)
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2546). *ประวัติศาสตร์อีสาน* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทศพร ศรีสมาน. (2552). จารึกพระเจ้าจิตรเสน บนฐานรูปเคารพหินทรายที่พบจากแหล่งโบราณคดีดอนชุมเงิน. *วารสาร
ศิลปากร*, 52(3), 44-47.
- นิคม มุสิกคามะ. (2542). *แนวทางการทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบ.ต.)
องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบ.จ.) เทศบาล (ทศ) เขตปกครองพิเศษ. บริษัท ประชาชน.*
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น.
- บุญมี คำบุศย์. (2543). วัดกลางมิ่งเมือง. ใน *อดีตระลึก* (น. 20). สำนักพิมพ์น้าอักษรการพิมพ์.
- ประภัสสร ชูวีเชียร. (2557). *ศิลปะลาว*. สำนักพิมพ์มติชน.
- พระมหานรินทร์ เกินสกุล. (2560). บทบาทของเจ้าอาวาสกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัด
ปทุมธานี. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 1(3), 127-138.
- พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, จารุพร อมรพงศ์ชัย และ อาภรณ์รัตน์ เลิศไผ่รอด. (2564). การบริหารจัดการ โบราณสถาน
ในวัดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*, 6(1), 651-662. [https://so06.tci-thaijo.org/
index.php/mcjou/article/view/248112/168475](https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/248112/168475)
- พัชรพร วรจักร, สฎายุ ธีระวิชิตระกุล, สมพงษ์ ปั่นหุ่ และ บุญเดิม พันรอบ. (2560). รูปแบบการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
ชุมชนของสถาบันอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 13(1),
131-140.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และ ศานติ ภักดีคำ. (2557). *ศิลปะเขมร*. สำนักพิมพ์มติชน.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2561). *หลักหิน-ใบเสมา ในวัฒนธรรมทวารวดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*. สำนักพิมพ์
มิตร 41.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2547). *ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย*. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

สุกัญญา เบาเนติ. (2553). *โบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้*. สำนักพิมพ์ หจก.ศิริธรรมออฟเซต.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2553). *ร้อยเอ็ดมาจากไหน?*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). *เมืองร้อยเอ็ด*. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). *คู่มือการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ*. สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด. (2543). *ลิมที่มีอุปแด้มจังหวัดร้อยเอ็ด*. สำนักพิมพ์ประสานการพิมพ์.

Museum Thailand. (2567). *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด*.

<https://www.museumthailand.com/th/museum/Roi-Et-National-Museum>

Tonporkung. (2563). *พระพุทธมิ่งเมืองมงคล พระพุทธรูปประจำจังหวัดร้อยเอ็ด*.

<https://board.postjung.com/1220496>